

М. Брацайко

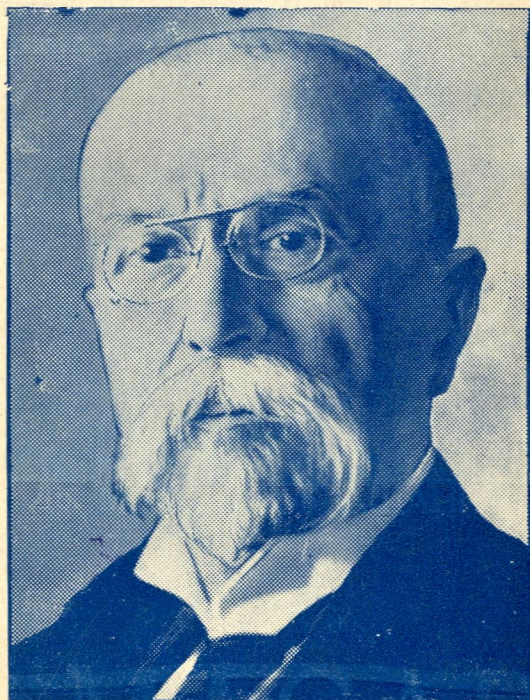
Т. Г. Масарик

як учитель

868
Др. МИХАЙЛО БРАЩАЙКО

Т. Г. МАСАРИК

ЯК УЧИТЕЛЬ

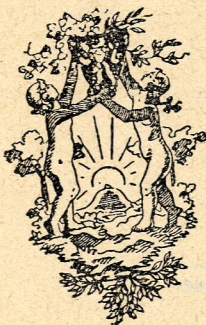
1930

У ж г о р о д

Др. Михайло Брацайко

Т. Г. МАСАРИК

як учитель

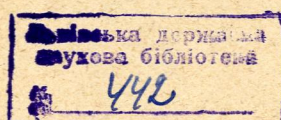

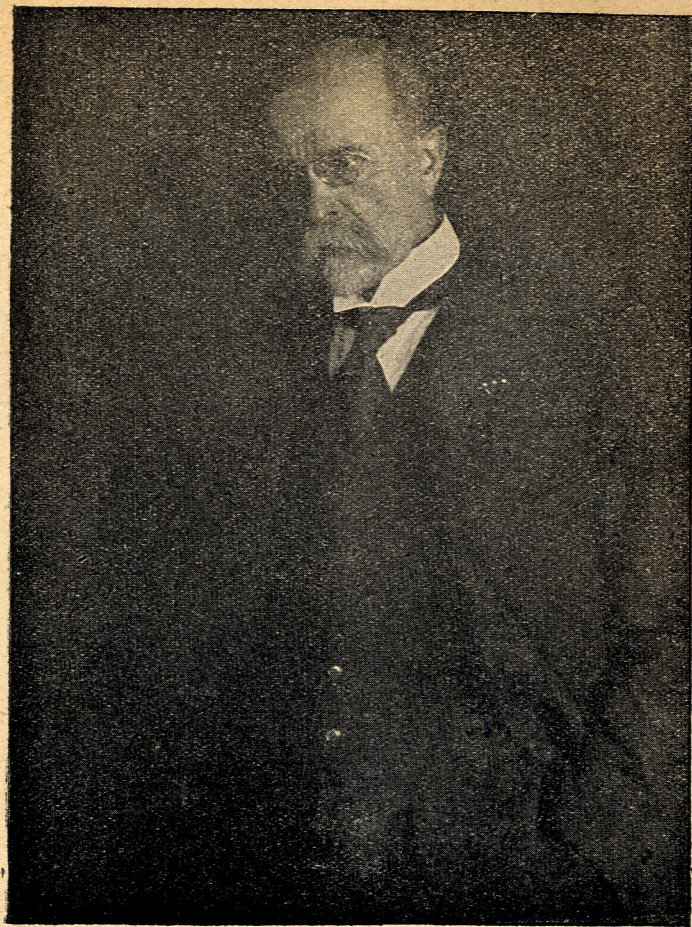
Видання часопису „Пчѣлка“ в Ужгороді.

Друкарня ОО. Василян в Ужгороді
1930.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Т. Г. Масарик.

МАСАРИК ЯК УЧИТЕЛЬ.

Під словом „учитель“ розуміємо звичайно людину, яка займається навчанням та вихованням шкільної молоді. Це слово вживається однак також і в ширшій значінню. В тому ширшому значінню вчителем є той, хто не займається професійно навчанням та вихованням шкільної молоді, або евентуально одиниць, але живим словом або своїми творами поширює відомости, думки, ідеї. Вкінці вчителем є той, хто своїми вчинками, своїм життям дає примір іншим до наслідування.

В тому ширшому значінню слова вчителем був прим. великий грецький мудрець Сократ, котрий ходив поміж людей, похвалював їх добрі вчинки, а ганьбив, коли бачив, що роблять щось злого і таким чином наводив їх на путь справедливости.

У нас українців за такого великого вчителя треба уважати безсмертного нашого поета Тараса Шевченка, котрий у своїх творах виступав проти всякої кривди і несправедливости і проповідував правду, любов до ближнього, та навчав нас любити свій рідний край, свій нарід, свою мову і взагалі все, що наше, що рідне.

У чеського народу одним з найбільших його учителів є попри Гуса, Коменського, Палацького і Гавлічка — теперішній президент республіки Тома Масарик, котрий був учителем і в звичайнім а також і в ширшій значінню цього поняття.

Масарик як сільський учитель.

Надзвичайний талант президента Масарика показався вже в його дитячих літах. Шкільний інспектор був захоплений здібностями малого хлопця і тому радив матери не лишати його дома, але вивчити на учителя.

Мати втішена похвалами інспектора рішилася за всяку жертву дати синові таку освіту, щоби з нього міг бути учитель на селі. В тій цілі дала його до реальної школи в Густопечах. Як 13-літний хлопець скінчив там Тома Масарик двокласову реальну школу і тоді хотіла мати записати його до учительської семінарії. До цієї школи однак його не прийняли, бо мав лише 13 літ а приписи жадали заповнення 16-го року життя. Малий Масарик, щоби не тратити марно часу, ходив до школи у Чейковицях — де тоді жили його родичі — і помагав учителеві дітей учити. Вже тоді виявив великий хист до учительства. Учитель дуже його полюбив, але потім звалив на нього весь тягар начування дітей і через це Масарик по пару місяцях мусів покинути цю „учительську практику“.

Була це перша його діяльність як учителя.

Пізніше знов був на „учительській практиці“ як 16-літний хлопець.

Іменно, отець його не годився на те, щоби його син чекав аж до 16-го року життя щоби записатися до учительської семінарії, але дав його на науку до слюсаря, звідки перейшов до коваля. На тій науці не чув себе Масарик добре. Ні грубости, які видів від своїх майстрів та товаришів, ані саме ремесло ніяк йому не подобалося. Не був з нього добрий слюсарський та ковальський учень. Думки його не трималися ковальських міхів, бабки, молотків та кліщів, але літали там коло книжки, які він крадькома читав. Раз дали йому покувати коня. І він покував так зле, що дістав пару потиличників. Це його дуже огірчило. Покинув ковальство і слюсарство та вернув до своїх родичів до Чейковиць, де його попросили, щоби учив у школі. Не маючи учительського диплому, учив він безплатно, а одночасно і дякував. Цілою платнею його було те, що родичі дітей доношували йому з вдячності деякі харчі в подарунок. Село дуже любило свого молодого учителя і коли пішла

чутка, що Масарик наслідком суперечок з священником хоче покинути учительство, селяне в депутації просили його, щоби лишився, бо вони бачуть, що при нім, як учителеві, із села вийде „багато капралів“.

Та не судилось Масарикові остатися сільським учителем в Чейковицях або де інде.

Масарик як професор гімназії та університету.

За тих пару місяців, доки учителював у Чейковцях, учився Масарик у свій вільний час приватно, зложив іспит з першої класи гімназії та вписався до другої. Як добрий ученик дістав в гімназії стипендію, учив інших своїх товаришів, і таким способом скінчив гімназію, потім університет, здобув докторат філософії і 1877 року став професором гімназії у Відні.

Своєю науковою діяльністю скоро звернув на себе увагу і дістався 1879 р. як доцент на віденський університет а пізніше в 32-ім році життя 1882 року покликано його за професора на чеський університет в Празі. Там продовжав свою наукову працю, здобув для себе ім'я великого ученого і дістав пару разів запрошення на різні університети до Америки, Німеччини, Англії з доброю платнею, але він лишився в Празі, бо хотів служити передовсім своєму рідному народові.

Як професор університету викладав філософію. Його філософія не була абстрактна теорія, як то давніше бувало, але глибока критика різних життєвих явищ та питань. Сам він зазначив, що в його творах не є ані одного рядка, невикликаного потребами реального життя.

Глибоке формування, оригінальні ідеї та оригінальний спосіб викладів, безпосередність при викладах, притягали багато студентів на його виклади. Не держався він старих способів навчання, надтої офіційності, де професор поза офіційно відбутими лекціями та іспитами не мав і не хотів мати нічого спільного із своїми учениками, але втягав учеників до співпраці, заставляв їх думати і вирішувати самим питання, які були предметом викладів.

Часто питався своїх студентів: „Ну, а ви панове колеги як думаєте?“

Учив своїх студентів ставитися до всього критично. Промовляв до них так: „Не вірте мені сліпо, а міркуйте самі, але як щось продумаєте і визнаєте за правдиве, вірте тому і бороніть без страху проти всіх!“

Часто і радо розмовляв він із студентами поза лекціями на прогуляках, та запрошував на дискусії і до свого дому.

Ученики його й до тепер мило згадують ті часи, які пережили в Празі, як слухачі Масарика. Приміром Др. Іван Брик, професор і письменник у Львові, 1910 року з нагоди 60-літнього ювілею Масарика, як бувший ученик його писав: „Найгарнішими хвилинами нашого побуту в Празі були виклади професора Масарика.... Кожне його слово глибоко запало до нашого серця“. — Таких і подібних споминів багато можна чути від його бувших учеників.

В той час не мали студенти в чеській мові підручників і училися з тих своїх зошитів, які списували собі на основі викладів. Само собою розуміється, що ці зошити мали різні недостатки, було в них багато та хибних дат і це дуже затруднювало науку.

Масарик уложив підручники і з своїх лекцій а по його приміру пішли й другі професори. Це видавання підручників було значним поступом, а для учеників просто добродійством.

Другим великим недостатком являлося на університеті, що не було відповідного наукового словаря. Масарик разом з іншими чеськими ученими взявся до уложення та видання такого словаря.

Взагалі Масарик велику вагу клав на виховання університетської молоді. Писав багато за студентські справи та завдання студентів до різних газет, і написав більшу статтю в газеті „Časopis českého studentstva“ про завдання чеських студентів. — На цю тему вертався часто й пізніше. В цих своїх писаннях каже він між іншим: „Удосконалитися й підготувитися до життя — це є головне завдання студіюючої молоді“. Саме перше повинен кождий учений чоловік знати добре свій фах. Бути добрим лікарем, учителем і т. д. є — після него — поміч для народу.

„Добрий чех той, хто морально і розумно працює. Не кождий, хто мені каже: „Господи, Господи“, увійде

в царство небесне, лише той, хто чинить волю мого отця, що є на небі....“ Патріотизм по його думці — має проявлятися в ширій, розумній і моральній праці.

„Хто не бреше, хто не відмовляється ради особистого успіху від своїх переконань, хто не підлещується ні до осіб, ні до мас, хто не притворюється — се золоті мужі, вони допоможуть народові...“ „Нарід не абстракція, але я, ти, він, ми всі... Любити нарід означає любити якраз тебе. Тебе, кого знаю, про кого знаю, що його гнітить.... Коли не спроможуся любити тебе, не люблю народу. Коли визнаю в народові своїх ближніх, то цілком певно знаю, як і що маю робити. В таких разі моя любов до народу жива. Де нема такої любови, там це слово фікція.... Направа чеського життя не прийде з віденського парламенту... Мусимо самі направити наше внутрішнє життя а це означає: що мусимо поправитися: я, ти, ми, ви, всі“, — так наувач він студіюючу молодь.

Відносно політикування молоді був він того погляду, що молодь має саме перше займатися своїми студіями, а лише поза тим політикою. До політики — казав він — має молодіж відповідно приготувитися науковими студіями, читати писання визначних політичних письменників старих і новіших, читати чужі більші часописи а також і домашні та міркувати, що в нас дома і поза нами діється.

Повинна молодь у партіях бути спершу лиш „гостем“, добре „обдивитися“ і лише потому вступати до партії, щоби відтак не „перебігати“ з одної партії до другої.

За ціль політичної праці поставив Масарик для молоді державну самостійність чеського народу. „Кожний нарід — мусить стреміти до самостійности. Нарід, який не хоче бути самостійним, не нарід. Здобути тепер нашу політичну самостійність, вибороти її, це наше завдання“.

Ось так говорив Масарик до чеської молоді.

Ця наука не могла пропасти марно. Засіяне зерно не впало на камінь і не загинуло, але впало на добру плодиту почву, на теплі серця молоді та принесло свої обильні плоди: культурний і господарський розвиток чеського народу та його державну самостійність.

Масарик як учитель громадянства.

Масарик не заспокоївся вихованням молоді, але виховував ціле громадянство.

Зараз в початках своєї наукової діяльності запримітив убожество тодішньої чеської науки, тому по своїм приходах до Праги разом з іншими взявся до видавання наукового часопису: „Atheneum“. В першій числі того журналу написав статтю: „Як збільшити нашу наукову літературу?“ В тій статті показує на конечну потребу чеської академії наук, та ще одного чеського університету. В журналі взагалі критикує стан чеської культури, показує на недостатки чеської науки та подає ідеї і способи, потрібні до направи.

Для пропагування своїх політичних ідей заснував тайне товариство „Маффія“, яке видавало газету „Час“. Душею і найбільшим співробітником газети був Масарик. Пізніше видає новий науковий журнал: „Наша Доба“ і в тім поміщує свої наукові та політичні праці. В тих своїх працях доказує чеському громадянству, що має і що мусить робити, куди мусить іти і яким способом може доборотися національної та політичної свободи. Взиває чеський нарід, щоби покладався лише на свої власні сили і доходить до того висновку: „або стане Австрія справедливою до славянських народів, або її зовсім не стане“.

Як пізніші події показують, Масарик не помилився.

Не стало Австрії. Вона розпалася і на її руїнах знов воскресла незалежна чесько-словацька республіка.

Та не лише до „Нашої Доби“ писав Масарик про чеські справи, але також і до інших домашніх і заграничних газет. Крім того читав лекції по робітничих і інших товариствах та взагалі, куди його запрошували з лекціями. У тих своїх лекціях, промовах і писаннях освідомлював чеський нарід та навчав його до національної і політичної праці. Попри свого многостороннього заняття знайшов час поїхати до Америки (1902 р.) з відчитами про чеський нарід та чеську культуру.

Масарик окрім широкої журналістичної діяльності написав багато наукових студій на філософичні, політичні та історичні теми. Ці студії вийшли, як брошури, або як книги більшого об'єму. Такі студії примі-

ром: „Самогубство, як масове явище модерної цивілізації“, „Ідеали гуманності“, „Основи конкретної логіки“, „Природне і історичне право“, Підручник соціології“, „Інтелігенція і релігія“, „Етика і алкоголь“, „Алкоголізм“, „Креликалізм і соціалізм“, „Наука і церков“, „Чеське питання“, „Славянські студії“, „Наша сучасна криза“, „Іван Гус“, „Ідея Палацького про чеський нарід“, Демократизм в політиці“, „Хиби демократії“, „Австрійська загранична політика“, „Нова Європа“, „Славяне по війні“, „Про революцію і большевизм“, „Про диктатуру пролетаріату“, „Росія й Європа“, „Спомини“ та багато інших.

В своїх писаннях критикував та вирішував Масарик майже всі важніші суспільні проблеми і подавав вказівки на дальше поступовання. У них зложив Масарик свої довголітні наукові студії, свої міркування та життєві досвіди. Твори його дуже цінний науковий матеріал, на який повним правом можна примінити слова нашого великого письменника і поета Івана Франка:

„Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить“.

До тої морської глибини спускалися та спускаються найкращі сини чеського народу та виносили звідти дивні перли: науку, думки та ідеї Масарика. Через се вплив його духа дався відчутти сильно на всіх ділянках народного життя.

Масарик писав переважно по чеськи, але писав багато і в німецькій мові, а деякі твори написав по англійськи та по французьки.

З його творів багато поперекладовано вже на інші мови і перекладують їх і тепер. Прим.: „Ідеали гуманності“ були переложені на українську мову і видані у Львові ще 1902. року. Частинно наслідком того, що мав учеників не лише чеських, але також і з інших, головно славянських націй, а частинно через те, що його твори були писані і в інших мовах та переложені на різні мови, мав він і буде мати значний виховуючий вплив не лише на чеський нарід, але і на інші в першій мірі славянські народи. При тім ще можна під-

нести, що твори його і його діяльність є просто школою для поневолених народів, що яким способом можуть доборотися до свободи й незалежності.

Учення примірами власного життя.

Всі жителі підносять у Масарика велику гармонію проповіданих ним ідей із його життям.

Масарик проповідував правду, але і був великим правдолюбцем. Провідною ідеєю цілого його життя була правда. Правду ставив він понад все, любив правду ради правди самої, сказав її щиро і отверто в очі і через це мав в життю багато неприємностей.

Як характеристичний случай можна наприклад згадати ту боротьбу, яка витворилася у чеській суспільності 1886 року коло так званих зеленогорського і краледворського рукописів. З перегнаного патріотизму чеські учені зробили фальшиві рукописи і видали їх як доказ на давність чеської культури а именно, що чеська культура давніша від німецької. Масарик вивав отвертим листом чеських учених а головню языкознавця професора пражського університету Гебауера, щоби висказалися відносно тих рукописів. Гебауер висловив свої сумніви, що до правдивості їх і за се многі чехи осудили його і назвали зрадником. Масарик взяв Гебауера в оборону та і сам доказував, що ці рукописи суть підроблені. Сим страшенно обурих проти себе чеську суспільність, котра вже зжилася з думкою, що ці рукописи правдиві та дивилася на них як на народну гордість і народні святощі. Масарика через цю оборону названню „народним зрадником“, одна газета писала: „Іди до чорта мерзенний зраднику“, не давали йому можности на зарібок, показували на нього і його приятелів пальцями, плювали на них, виганяли з каварень а оден пардубіцький „патріот“ назвав свого пса Масариком. Та Масарик все перетерпів і видержав коло свого становища, що народна честь не вимагає оборони фальсифікатів — як то другі твердили — але вимагає правди.

Подібну або ще гіршу ненависть викликав проти себе Масарик статьею, в якій жадав обнови поленського процесу (1899). Історія сего діла є та, що в лісі коло села Польне нашли мертву дівчину, а лікарі

установили, що дівчина вмерла наслідком страти крові. У близькості трупа виділи жида Гільзнера і хоча не було достаточних доказів, засудили його на смерть головно з причини того забобону, що жиди потребують християнської крові на релігійні цілі. Масарик старався доказати, що цей забобон є безосновний і що Гільзнера засуджено несправедливо. Через це викликав знов величезну ненависть проти себе. Газети писали, що його жида підкупили, називали його „жидівським запродавцем“, „Маґесриком“ (вбд маґесу), на зборах не допускали його до слова, студенти робили дикі демонстрації... Се так огірчило Масарика, що вже приготувався до виїзду за границю, але потім остав дома й далше вів боротьбу.

Таких случаїв, де він за своє переконання і за свою правду терпів кривду і неприємности, можна би ще навести і більше.

З правдолюбства випливає звязана його друга риса характеру: надзвичайна моральність. Масарик ніколи не збрехав, ніколи нікого не скривдив і в моральности своїй пішов так далеко, що не терпів пікантних жартів, двозначних виразів та слів у своїм товаристві. За сю надзвичайну моральність називали його „духовним пастирем“.

Можна би тут ще згадати у звязку з правдолюбністю та моральністю його своєрідну глибоку релігійність, любов до ближнього, скромність і жертвенність.

Але не лише своїм характером дає він нам приклад до наслідування, а й цілим своїм ідейно прожитим життям.

Бідна візницька дитина, без матеріальної а навіть і без моральної помочі інших, виключно своїми силами кінчить найвищі студії. Крім своєї рідної чеської мови вивчить з приватної пильности зовсім перфектно шість чужих живих мов. Научиться по німецьки, по французьки, по англійськи, по московськи (великоруськи), по італійськи, по польськи і по арабськи. (По німецьки знав вже з дому, бо мати була знімчена чешка а в англійській мові багато помогла йому жінка америчанка англійського роду).

Планомірною працею здобуває собі велике знання і вже в молодім віці стає професором університету, світовим науковим авторитетом і духовим провідником та виховником цілого свого народу.

На старости своїх літ, у 64-ім році життя, коли вже чоловік звичайно спокою бажає і шукає а не боротьби та праці, лишає свою сімю, свій край, спокійне життя, обійде майже цілий світ, працюючи та борючися день і ніч за самостійну чесько-словацьку державу. День і ніч у буквальному значінню того слова. Сам він по двох роках, як виїхав з Праги за границю 1914 року, говорив раз Др-ові Бенешові, теперішньому заграничному міністрові: „Ані три ночі не спав я як слід за тоті два роки, як вийшов із дому“. Не є це перебільшено, бо обійхати майже цілий світ, держати в руках цілу заграничну чесько-словацьку визвольну організацію, удержувати тайно звязок із краєм дома, виробляти плани до визвольної праці, збирати на це фонди, організувати за границею по різних державах чесько-словацьке військо, вести пропаганду у пресах різних держав, переконати компетентні чинники про потребу розвалення Австрії і утворення самостійної чесько-словацької республіки... така тяжка, гігантська праця, яку можна виконати лише при повнім пожертвованню власної вигоди, власного спокою та при невтомній праці в день і в ночі.

Ся праця кінчається успіхом і Масарик вертає по 4 річній вандрівці до Золотої Праги як перший президент незалежної чесько-словацької держави. Однак не спить і потому багато ночей, щоби удержати здобуту самостійність, не спить та не спочиває часто ще й тепер, але роздумує і працює над удосконаленням культурних, господарських та політичних відносин в своїй республіці.

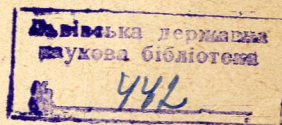
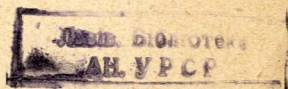
* * *

З нагоди 60-літнього ювілею 1910 року житєписець президента Масарика Др. Іван (Ян) Гербен писав, що за останніх 30 літ надав Макарик чеському публичному життю особливий характер, та що з його впливом на громадянське життя ані оден із сучасників не може рівнятися.

Іншими словами це значить, що вже й 20 літ тому назад признано президента Масарика за найбільшого сучасного учителя і виховника чеського народу.

Не може бути двох думок, що цей вплив на чесько-словацьке публичне життя за останніх 20 літ збільшив-

ся. Мусів він збільшитися наслідком дальшої, просто казочної діяльності Масарика при війні, а крім того й через те, що Масарик як президент старається перевести в життя свої благородні думки та ідеї. Саме тому Масарик являється нині не лише президентом чесько-словацької республіки і її основателем, але одночасно найбільшим теперішнім учителем і виховником свого народу. Його вплив як учителя сягав і сягає далеко поза границі республіки і тому без жадних перебільшень можна його уважати за найбільшого сучасного учителя на світі, та за одного з найбільших учителів людства. Його виховуючий вплив буде все великий не лише через його цінні наукові твори, але також і тому, що ціле його життя буде служити приміром та ідеалом для грядучих поколінь і заохочувати їх до боротьби за правду, до праці для загального добра, до жертвенности та до благородних і великих діл.

РА

442^у

М. Брацайке

Т. Г. Масарик

як учитель